

Мамбеталиев Т., Жусупов А., Сарыбаева Н.

Мамбеталиев Талант – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ Жусупов Абдумалик – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ

Сарыбаева Назира – магистрант, С. Нааматов атындагы НМУ

**КЕСИПКЕ БАГЫТТАП ОКУТУУДА МААЛЫМАТТЫК
КОММУНИКАЦИЯЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ КОЛДОНУУНУН
ПЕДАГОГИКАЛЫК ШАРТТАРЫ**

**ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-
КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ
ОБУЧЕНИИ**

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF THE USE OF INFORMATION AND
COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN PROFESSIONAL TRAINING**

Аннотация. *Макала азыркы жогорку билим берүүнүн актуалдуу проблемасына – университеттин окуу - тарбия чөйрөсүндө бакалавр - студенттердин кесиптик компетенцияларын калыптандырууга арналган. Замандын талабына ылайык жогорку квалификациялуу, компетенттүү адистерди даярдоодо МКТны колдонуу көндүмүнүн мүмкүнчүлүгүн методикалык системасын түзүлүшү каралды. МКТны кесипке багыттап окутуунун максаты – кесиптик окуу жайларынын бүтүрүүчүсүнө келечекте жумуш менен камсыз болуусу үчүн МКТнын мүмкүнчүлүктөрүн максаттуу жана туура пайдалануу менен атаандаштыкка жөндөмдүү дараметин жана фундаменталдык билимин өз алдынча чыгармачылык менен өнүктүрүүгө жана кесиптик билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө даярдоо.*

Аннотация. *Статья посвящена актуальной проблеме современного высшего образования – формированию профессиональных компетенций студентов - бакалавров в учебно - воспитательной сфере университета. В соответствии с требованиями времени предусмотрено создание методической системы, позволяющей обучать высококвалифицированных, компетентных специалистов навыкам применения ИКТ. Цель профориентационного обучения ИКТ – подготовка выпускников профессиональных учебных заведений к самостоятельному творческому развитию конкурентоспособного потенциала и фундаментальных знаний и приобретению профессиональных знаний, умений и навыков с целенаправленным и правильным использованием возможностей ИКТ для обеспечения их будущей занятости.*

Abstract. *The article is devoted to the urgent problem of modern higher education – the formation of professional competencies of bachelor students in the educational sphere of the university. In accordance with the requirements of the time, it is envisaged to create a methodological system that allows training highly qualified, competent specialists in the skills of using ICT. The goal of career guidance ICT training is to prepare graduates of professional educational institutions for independent creative development of competitive potential and fundamental knowledge and the acquisition of professional knowledge, skills and abilities with targeted and correct use of ICT capabilities to ensure their future employment.*

Ачкыч сөздөр: маалыматтык коммуникациялык технологиялар, жогорку билим, компетенттүүлүк, көндүм, билим, жөндөм, шык.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, высшее образование, компетенции, навыки, знания, умения, навыки.

Key words: information and communication technologies, higher education, competencies, skills, knowledge, abilities, abilities.

Өтө тездик менен өсүп бара жаткан кесиптик ишмердүүлүктүн маалыматтык технологиялык базасы билим берүү системасында адис- аткаруучуну сабаттуулукка гана эмес, жетилген инсан катары сын көз менен караган жана тез кабыл алган, ылдамдык менен өсүп бара жаткан маалыматтык коомдун агымына даяр жана өз алдынча үзгүлтүксүз билим алууга жөндөмдүү болгон, базар экономикасына ылайык жумушчу ордун камсыз кыла ала турган компетенттүү адистерди талап кылат.

Ал эми республикабыздын окуу жайлары жаңы маалыматтык технологияларды пайдалануу менен окуу процессин жакшыртуу, коомдун талабына ылайыктуу адистерди даярдоо, жаңыланган билимдерге ээ болуу максатын көздөйт. Маалыматтык коом мамлекеттик өндүрүштө жана кайра иштетүүдө прогрессивдүү өнүгүүнү камсыз кылуу үчүн өзүнүн мүчөлөрүнө үзгүлтүксүз билим берүүнүн функциясын ишке ашырат. Мына ушул максатта билим берүүнүн системасы же башкача айтканда билим берүү институтунун комплекси түзүлөт. Билим берүү институтунун негизги максаты билим берүү программаларын ишке ашыруу болуп эсептелет. Өзүнүн уюштурулган укуктук формасы боюнча билим берүү уюмдары мамлекеттик, муниципалдык, мамлекеттик эмес (менчик, коомдук жана диний) болушу мүмкүн. Кыргыз Республикасында жалпы (негизги жана кошумча) жана кесиптик (негизги жана кошумча) билим берүү программалары ишке ашырылат. Инсандын кесиптик билим берүү программаларын өздөштүрүү менен коомдо жашоого адаптацияланышын жана жалпы маданиятка калыптанышын, туура тандоосун жалпы билим берүү программалары багыттайт. Жалпы билим берүү программаларына: мектепке чейинки билим берүү программалары; баштапкы жалпы билим берүү программалары; орто жалпы билим берүү программалары; кошумча билим берүү программалары кирет.

Окуу жайларынын окуу процесси Кыргыз Республикасынын «Билим берүү жөнүндө» мыйзамы жана кесиптик билим берүү уюмдары жөнүндөгү типтүү жоболор, Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилген мамлекеттик стандарттар аркылуу көзөмөлгө алынат.

Педагогикалык ишмердүүлүктүн эң бир негизги чыгармачылык иш аракеттери профилдик окуу процессинде методикалык модель боюнча иш алып баруусу эсептелет. Моделдештирүү – ордун алмаштыруучу объект (модель) менен арачылыкта таанып билүүнүн жалпы илимий методу. Моделдештирүүнүн өзгөчөлүгү абстракция, окшоштук, божомолдорду жана башка категорияларды колдонуу менен таанып билүү методдорунун спецификалык формаларын аныктайт. Сунушталган моделге эң негизги коюлуучу талап – моделди изилдөөнүн негизинде оригиналы жөнүндө жаңы билимди алуу мүмкүнчүлүгүн жана ошолордун олуттуу касиеттери, параметрлери боюнча анын реалдуу чындыкка дал келишин изилдөөдө жатат. Педагогикада моделдештирүү проблемаларын окумуштуулар А. Н. Дахин [1], М.Г. Макаренко [2, 3] ж.б. изилдөөгө алышкан. Ал окумуштуулар методикалык моделде окутуунун максаты; окутуунун мазмуну;

методдору жана ыкмалары; окуу процессинде контроль, баалоо; окутуучулардын өздөштүрүү процессиндеги психология- педагогикалык негиздер; методикалык ишмердүүлүктүн ар түрлөрүн ишке ашыруунун жыйынтыктарын жалпылоо; предметтер ортосундагы жана өз ара байланыштар; окуу жана методикалык тапшырмаларды окутуу учурунда аларды иштеп чыгуу ыкмалары сыяктуу объектилер камтылыш керек деген идеяны билдиришкен.

Жыйынтыктап айтканда, методикалык модель ишмердүүлүктү ишке ашыруунун максаты жана каражаты катары каралат. Алар бүтүндүүлүгү жана белгилүү даражада ачыктуулугу, ошондой эле аларды кайрадан түзүлүшүн ондоого, моделдин элементтеринин ортосундагы кошумча функционалдык байланыштарды таап чыгууга боло тургандыгы менен мүнөздөлөт. Мына ушул негизде методикалык объектилер жөнүндө жаңы билимдерди алуу мүмкүнчүлүгүн болжолдойт.

Ал эми кесипке багыттап окутуу процессинде методикалык моделди ишке ашырууда анын элементтери төмөнкү суроолорго жооп берүүсү керек: эмне үчүн окутуу керек? (окутуунун максаты); окутуу эмнеге негизделет? (окутуу принциптери); кантип окутуу керек? (окутуу технологиясы) сыяктуу компоненттерден турган бирдиктүү методикалык системаны түзүү керек. Методикалык системанын түзүлүшү окутуу технологиясынын: түшүнүк, өнүктүрүү, колдонуу, интеграция негизинде түзүлгөн төрт элементти камтыйт.

I. Маалыматтык коммуникациялык технологияларды (МКТ) кесипке багыттап окутуунун максаты. Азыркы замандагы окутуунун максаты – социалдык баалуулук ишмердүүлүгүн арттыруу үчүн инсандын коомго жана жеке өзүнө керек болгон касиеттерди өнүктүрүү. Окутуунун максаты коомдун өнүгүү этабында социалдык шарттардын талаптарына, илимдин-билимдин өнүгүү деңгээлдеринин таасири астында динамикалык өзгөрүлүп турат.

МКТны кесиптик багытта колдоно билүүсүнүн өсүшү: Ал эми кесиптик билим берүүдөгү Мамлекеттик билим берүү стандартынын негизги кесиптик билим берүү программасынын (КОББ МББС НКББП) окутуу жаатындагы жалпы даярдоонун максаты болуп «гуманитардык, социалдык, экономикалык, математикалык жана табигый илимдердин негиздери жаатында даярдоо, бүтүрүүчүгө тандап алган иш чөйрөсүндө ийгиликтүү иштөөгө мүмкүндүк берүүчү, анын социалдык мобилдүүлүгүнө жана эмгек рыногундагы туруктуулугуна өбөлгө түзүүчү универсалдуу жана кесиптик адистешкен компетенцияларга ээ болуу эсептелет» деп берилген [3]. Биз изилдөөнүн «МКТны кесипке багыттап окутуунун максаты – кесиптик окуу жайларынын бүтүрүүчүсүнө келечекте жумуш менен камсыз болуусу үчүн МКТнын мүмкүнчүлүктөрүн максаттуу жана туура пайдалануу менен атаандаштыкка жөндөмдүү дараметин жана фундаменталдык билимин өз алдынча чыгармачылык менен өнүктүрүүгө жана кесиптик билимдерге, билгичтиктерге жана көндүмдөргө даярдоо» -деген аныктаманы негиз кылып алдык.

II. МКТны кесипке багыттап окутуунун принциптери. Принцип – бул жобо, педагогикалык процесстеги негизги талаптардын туюнтулушу, нормативдик категория катары ар кандай этапта аткарылышы зарыл. Кыргыз Республикасында билим берүүнү замандын талабына жараша өнүктүрүү максатында акыркы жылдары бир нече маанилүү документтер:

«Кыргыз Республикасында билим берүүнү 2020-жылга чейин өнүктүрүү Концепциясы», «Кыргыз Республикасындагы билим берүүнү 2012-2030-жылдарда өнүктүрүү Стратегиясы», «Жалпы мектептик билимдин мамлекеттик билим берүү стандарты», «20182022-жылдарга Биримдик. Ишеним. Жаратмандык» өнүктүрүү программасы жана «20182040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы» [4,5,6] кабыл алынган. Азыркы Кыргыз Республикасынын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясында «Кесиптик билим берүү системасы менен эмгек рыногунун шайкештигин камсыз кылуу; динамикалуу өзгөрүп жаткан дүйнөнүн шартында эмгек рыногунда талап кылынган компетенцияларды болжолдоонун жана баалоонун негизинде эмгек рыногундагы муктаждыктарды түзүүнүн методологиясын кайра карап чыгуу» деген милдет коюлган. Ушул милдетке ылайык кесипке багыттап окутуу принциптери жалпы дидактикалык принциптердин (удаалаштыгы, системалуулугу, бүтүндүгү, байланыштуулугу, проблемалуулугу), кесиптик окуу жайларда даярдоолорунун жоболорунун, Стратегиялык долбоорлорунун негизинде иштелип чыгат, төмөндөгүдөй принциптерди камтыйт:

□ окутууну өндүрүштүк эмгек менен байланыштыруу (практика менен теориянын байланышы, өндүрүштүк окутууда типтүү кесиптик маселелерди трансформациялоо жана табуу);

□ кесиптик окутуунун модулдуулугу;

□ кесиптик мобилдүүлүк принциби (техникалык каражаттарды, технологиялык процесстерди, жаңы адистиктерди тез ыкчам өздөштүрүүсүн өнүктүрүү, өз алдынча жана үзгүлтүксүз билим алууга болгон талабын калыптандыруу);

□ өндүрүштүк окуу чөйрөсүн түзүү (керектүү сапаттагы окуу материалдык базаны, адекваттуу жагдайларды, жагымдуу окуу шарттарды, өндүрүштүк практиканы камсыз кылуу);

□ экономикалык максаттуулук (адистерди даярдоодо базар экономикасынын сурооталаптарын эсепке алуу менен пландаштыруу).

Билим берүүнүн улуттук өнүктүрүү Стратегиялык концепциясынын Долбоорунда [4] белгиленгендей, кесиптик билим берүүнү модернизациялоо коомдун талабына ылайык принциптердин негизинде МКТны кесипке багыттап окутуу менен ишке ашырууга багыт алат. **III. Студенттердин МКТ колдонууга даярдыгынын компоненттери.** Тейлөө чөйрөсүнүн адистеринин кесиптик ишмердүүлүгүндө МКТны колдонууга даярдыгынын түзүмүн өз ара байланышкан үч компоненттердин башкача айтканда: **мотивациялык, когнитивдик** жана **кызматтык** сапаттуу көрсөткүчтөрдүн жана мүнөздөмөлөрдүн жыйындысы.

Мотивациялык компонент башкаруу ишмердүүлүгүндө МКТны колдонууда жана үйрөнүүдө оң эмоционалдык мамилелерди калыптандырууга, кесиптик ишмердүүлүккө аталган технологияларды колдонууга, кесипке карата өзүн-өзү өстүрүүгө багыт алышы, базар экономикасындагы атаандаштык шартында маалыматтык-компьютердик сабаттуулугун жогорулатууга багытталат.

Когнитивдик компоненттин даярдыгынын мазмуну кесиптик билимдердин маңызын, маалыматтык технологиялардын өзгөчөлүктөрүн жана

аларды келечектеги кесиптик ишмердүүлүккө колдонуунун ыкмаларын камтыйт. Алардын келечекте адис катары калыптануусу үчүн тейлөө мекемелерин башкарууда маалыматташтыруу багыттары менен таанышуусун, маалыматтык системаларды түзүүнүн принциптерин, эксперттик системалар менен билимдер базасын, компьютердик программалык тилдерин, автоматташтырылган маалыматтык-издөө системалары, маалыматтык технологиялардын инструменталдык каражаттарынын түзүлүшүнүн негиздерин, маалыматтарды иштеп чыгуу процессорлору ж.б. үйрөнүүсүн болжолдойт.

Кызматтык компонент студенттердин келечектеги адис катары кесиптик ишмердүүлүгүнө маалыматтык даярдыгынын калыптануусу төмөнкүдөй билгичтиктерди камтыйт: жаңы муундагы компьютерлердин сапатын баалай билиши, маалыматтык программалардын өркүндөшү боюнча сунуштарды бере алышы, маалыматтар боюнча талдоо жүргүзүү менен көрсөткүчтөрдүн ортосундагы өз ара байланыштарын таба билүүсү, маалыматтык системаларда кесиптик маселелерди аткаруу жана жөнгө салуу, башкаруу ишмердүүлүгүндө жыйынтыктарды талдай жана баалай билүүсү ж.б. Бул даярдоонун компоненттеринин этаптары студенттин алгачкы окуган күнүнөн башталат, окууну бүтүргөнгө чейин калыптанат.

Билим берүү процессинде окутуучунун ишмердигинин предмети жана башкаруу субъектиси бул окуучу, эмгек продуктусу –маалымат, ал эми эмгек куралы бул сүйлөө, тил, түшүндүрүү, жеткирүү болуп эсептелет. Педагогикалык ишмердүүлүктүн жыйынтыгы эки түрдө болушу мүмкүн: биринчи түргө ишмердүүлүктүн функционалдык продуктулары – сабак, методдор, сабак өтүүнүн методикалары; экинчи түргө ишмердүүлүктүн психологиялык продуктусу, же инсандын калыптанышы. МКТ областында кесиптик маселелерди чечүүдө мүмкүн болгон адистик билимге, билгичтикке жана көндүмдөргө ээ болууга студенттерди даярдоо ар кандай шарттарда ишке ашырылат. Эң негизги маселе кесиптик окуу жайдагы болгон материалдык, кадрдык, окуу-методикалык шарттарды эсепке алуу менен максаттуу жана атайын педагогикалык шарттарды иштеп чыгуу аркылуу билим сапатын жогорулатууда жатат.

Философияда «шарт» түшүнүгү предметтердин айлана-чөйрөдөгү кубулуштардын байланышын көрсөтө турган, ансыз анын бар болуусу мүмкүн эмес категория катары каралат.

Же болбосо шарт – бул чөйрөнүн мүнөздөмөсү изилдөөгө ээ болгон объектинин аракет кылуусун жана өнүгүүсүн турмушка ашырууга негиздейт. Ушул чөйрөнү абал катары кароо мүмкүн болгондуктан, тигил же бул өлчөмдө өнүгүүгө жана иштөөсүнө таасирин тийгизет.

Илимий-педагогикалык адабияттардын [7], [8], [10] анализи көрсөткөндөй, «педагогикалык шарт» түшүнүгү ар түрдүү аныктамаларды камтыйт. Мисалы, биздин педагогикалык изилдөөчүлөр «педагогикалык шарт» түшүнүгүн төмөндөгүдөй аныкташкан: Д.М.Ажыбаев эки мааниде аныктаган: биринчиден, бул чөйрө, анын негизинде студенттердин окуу-таанып билүү ишмердүүлүктөрүн натыйжалуу уюштурулушу, экинчиден, бул ушул чөйрөнү түзүү үчүн көрүлгөн педагогикалык чаралар. А.Д. Ибраев изилдөөсүндө жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу менен студенттин өз алдынча иштерин ийгиликтүү уюштуруу үчүн атайын чөйрөнүн жана педагогикалык каражаттардын түзүлүшү максаттуу деп белгилеп, тиешелүү каражаттардын өзгөчөлүгүнө, аткаруу

жумуштардын мазмунуна жараша уюштуруучулук, методикалык жана көзөмөлдөөчүлүк шарттарды аныктаган [10]. Ал эми чет элдик педагогикалык изилдөөчү Е.И. Мащбиц педагогикалык шартты – педагогикалык процессти натыйжалуу уюштурууга карата түзүлгөн, бири-бири менен байланышкан жана бири-биринен көз каранды болгон ички жана тышкы факторлор деп эсептейт [11]. Изилдөөдө Ю.К.Бабанскийдин аныктамасын негиз катары белгилейбиз: «педагогикалык шарт окуу процессинин компоненттеринин (окуу предмети, окутуу жана үйрөнүү) эң жогорку өз ара аракеттенишүүлөрдү көрсөтүү жагдайы. Окуу процессинде окутуучуга жемиштүү окутууну, башкарууну, ал эми студентке жемиштүү окуусуна мүмкүндүк берет»[12]. Педагогикалык шарттарды изилдөө объектисине карай аныкташат. Изилдөөдөгү педагогикалык шарттар объектилерге (окутуу, тарбиялоо, окуу-тарбия процессин уюштуруу, мектептен тышкаркы тарбия) багыттап, ар бир объектинин өзүнө ылайык шарттарын белгилөө керек. Биздин изилдөөнүн объектиси – окуу жайларда МКТны кесипке багыттап окутуу системасы болгондуктан, кесипке багыттап окутуу жолдорун кантип уюштуруу үчүн шарттар иштелип чыгыш керек.

Демек, белгилүү жалпы педагогикалык шарттар кесиптик окуу жайларынын системасында окуу-тарбия процессинде өз ара колдонулуп жаткан окуу иш-чаралардын комплекси катары каралат. Педагогикалык шарттар салыштырмалуу өз алдынча, ар тараптуу өз ара тыгыз байланышкан жана бири-бирин толуктап туруучу бирдиктүү комплекс.

Колдонулган адабияттар:

1. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределенность / А. Н. Дахин // Школьные технологии. – 2002. – № 2. – С. 62-67..
2. Макаренченко, М. Г. Модель контекстного обучения будущих учителей математики в процессе их методической подготовки : дисс д-ра пед. наук: 13.00.02 / М.Г. Макаренченко ; РГПУ им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2009. – 402 с..
3. Мамытов, А.М. Государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования (ГОС СПО) второго поколения основное условие реформирования подготовки педагогических кадров среднего звена [Текст] / А.М. Мамытов, М.С. Мурзаев // Известия КАО. – Бишкек, 2012. – № 2(22). – С. 15-19.
4. Кыргыз Республикасында билим берүүнү 2021–2030- жылдарга карата өнүктүрүүнүн концепциясы: <https://edu.gov.kg/media/files/3ae0adc0-2c9b-4014-9ee5af90ce612959.pdf>
5. «2018-2022-жылдарга Биримдик. Ишеним. Жаратмандык» өнүктүрүү программасы: <https://mfa.gov.kg/uploads/content/724/b115d4f8-f571-3e4f-a3bf-e6f237804d53.pdf>
6. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы: <https://www.gov.kg/ky/programs/8>
7. Борисов, А.Б. Большой энциклопедический словарь [Текст] / А.Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2003. – 895 с.
8. Ажыбаев, Д.М. Развитие познавательной деятельности студентов информационными средствами [Текст]: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Д.М.

Ажыбаев. – Бишкек, 2008. – 162 с.

9. Андреев, А.А. Педагогика высшей школы (Прикладная педагогика) [Текст]: учебное пособие / А.А. Андреев. – М.: МЭСИ, 2000. – 156 с.
10. Ибраев, А.Д. Жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу шартында студенттердин өз алдынча иштерин өркүндөтүүнүн дидактикалык негиздери [Текст]: пед. илим. канд. ... дис.: 13.00.01 / А.Д. Ибраев. – Бишкек, 2012. – 147 б. 11. Мащбиц, Е.И. Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения (Педагогическая наука – реформа школы) [Текст] / Е.И. Мащбиц. – М.: Педагогика, 1988. – 342 с.
12. Бабанский, Ю.К. Оптимизация процесса обучения. Общеобразовательный аспект [Текст] / Ю.К. Бабанский. – М.: Просвещение, 1982. – 192 с.